

Velehradský unionismus a jeho místo v ekumenickém úsilí Františka Dvorníka

---

Pavel Ambros

Dne 14. února 2019 jsme si připomněli 1150. výročí úmrtí sv. Cyrila – Konstantina. Spolu se svým bratrem sv. Metodějem jsou oba považováni za tvůrce duchovního a kulturního života slovanských národů. Dědictví soluňských bratří našlo své trvalé místo v katolické teologii ještě před Druhým vatikánským koncilem i zásluhou dvou zcela převratných vědeckých děl Františka Dvorníka, v nichž ukázal na historickou věrohodnost dvou cyrilometodějských legend jako historických pramenů¹ a zásadně přehodnotil doposud tradovanou interpretaci tzv. druhého Fotiova schizmu². Významně přispěl k tomu, aby lokální aktivitu českých a moravských unionistů v čele s A. C. Stojanem – překvapivě úspěšnou a známou jako velehradské kongresy³ – „povýšil“ na kvalitativně vyšší úroveň: stala se z dnešního hlediska předstupněm katolického pojetí ekumenismu s křesťanským Východem.⁴ Pokusit se zde načrtnout základní rysy teologického vyhodnocení jednoho z dílčích témat Dvorníkovy historické a filosofické práce je jen skromným začátkem. Mnohé již pro systematické pojednání dějin české teologie bylo vykonáno. Není načase si položit širší otázku, jak můžeme rehabilitovat více a zásadněji spolu s Dvorníkem i mnoho dalších českých autorů, a začít tak pracovat na přehledných dějinách české teologie moderní doby? A jestli můžeme hovořit o české teologii, pak v jakém smyslu?⁵ Přiznejme si, že jiné vě-

---

1 František DVORNÍK, *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Praha: Orbis, 1933.

2 František DVORNÍK, *The Photian Schism. History and Legend*, Cambridge: University Press, 1948.

3 Vladimír VAVŘÍNEK, „Francis Dvorník – a World-Renowned Byzantinist,“ in *Homage to Francis Dvorník. Byzantinoslavica, LXXVI/3 – Supplementum*, ed. Vladimír Vavřínek – Petra Melichar – Martina Čechová, Prague: Slovanský ústav AV ČR, 2018, s. 10–11.

4 Srov. Pavel AMBROS, „Životní dílo Františka Dvorníka – příspěvek velehradské tradice k poznání vztahů Východ–Západ,“ in *František Dvorník, mistr historické syntézy: jeho smělé schůzky s historií*, ed. Ludvík Němec, Olomouc: Refugium, 2013, s. 501–538.

5 Některé cesty naznačuje Karel SKALICKÝ, „Prolegomena k budoucí filosofii českých dějin,“ *Studie* 55 (1978): 23–55; „Duchovní četba dějin,“ in *Nenechme si vzít budoucnost. Instrumentum laboris. Plenární sněm katolické církve v ČR. 6.–12. července 2003 na Velehradě*,

decké obory jsou ve vyhodnocení Dvorníkova přínosu v byzantologii, politické filosofii či historii – především v zahraničí – mnohem dál.⁶

1. EKUMENICKÁ ROVINA DVORNÍKOVY HISTORICKÉ PRÁCE

Pokusíme se nejdříve upřesnit hypotézu, již chceme předběžně určit hlavní přínos Františka Dvorníka k rozvoji katolického pojetí ekumenismu. Na základě svého badatelského poznání hájil názor, že princip *akomodace* převažoval na Východě (podobně, i když z jiných východisek i na Západě) nad principem *apoštolské poslušnosti*.⁷ Apoštolská poslušnost je koncept teologický, dogmatický, který odkazuje na založení církve Kristem. Tradice prožívá dogma (pravdu víry) při slavení liturgie (především při biskupském svěcení), vyjadřuje jej v ikonách a umění, promýšlí jej tím, že jej definuje na koncilech a podrobuje kritické spekulaci v díle svých teologů. Akomodace se odehrává v rovině lidských dějin jako kulturní projev křesťanského společenství zahrnující plnohodnotné politické a sociální jednání v celé jejich šíři, s přednostmi i slabostmi.⁸

Podle Dvorníka je posvátná jednota církve dána totožností pravd víry, kterou církev prožívá v dějinách plných předsudků, polemik, omylů a tradovaných stereotypů. Je si přitom vědom, že je třeba dějinné udá-

---

Praha: ČBK, 2003, s. 9–19; CDČT, „Prolegomena a prosopografie k dějinám institucí teologického výzkumu a výuky,“ http://www.cdct.cz/old/prolegomena_institute.php?institute=MDA7TG10ZXJhdHVyYSBvYmVjbsOhIGtIIHN0dWRpdSBkxJtqaW4gdGVvbg9naWUgdjBuYcWhaWN0IHplbcOtY2h8 [cit. 17. 3. 2020].

- ⁶ Srov. nejnověji *Homage to Francis Dvorník. Byzantinoslavica, LXXVI/3 – Supplementum*, ed. Vladimír Vavřínek – Petra Melichar – Martina Čechová, Prague: Slovanský ústav AV ČR, 2018; Antonio PORPORA, *I presupposti storici del primato del Vescovo di Roma nell'opera di František Dvorník*, Roma: PIO, 2015; Maddalena BETTI, *The Making of Christian Moravia (858–882). Papal power and political reality*, Boston; Leiden: Brill, 2014; Ludvík NĚMEC, *František Dvorník – mistr historické syntézy*, Olomouc: Refugium, 2013; Monika Mandelíčková je v tomto směru kritická: „O významném exilovém historikovi Františku Dvorníkovi bylo publikováno zejména v zahraničí, domácí historici ho zatím více méně opomíjejí“ (Monika MANDELÍČKOVÁ, *Historie v exilu*, dizertační práce, Olomouc: FF UP, 2013, s. 13). Výjimku tvoří Slavistický ústav AV ČR, jehož zakládajícím členem Dvorník byl.
- ⁷ Srov. Francis DVORNÍK, „L'idée de l'apostolicité à Byzance et la légende de l'Apôtre André,“ in *Actes du Xe Congrès d'études byzantines*, Istanbul, 15.–21. 9. 1955, Istanbul: Comité d'organisation du X. Congrès, 1957, s. 323–326.
- ⁸ Francis DVORNÍK, *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1958.

losti nejen rozplést, ale také objasnit jejich význam pro nás. Historik chápe práci na jejich objasnění jako rekonstrukci dějin a zároveň pochopení jejich důsledků pro nás. Navíc přidává objasnění smyslu tohoto dění pro naši přítomnost. Když Dvorník tvrdí ve své práci o papežském primátu, že „východní pojetí podstaty církve, přestože je silněji prostoupeno duchem mysticismu, je ve skutečnosti totožné s pojetím západním“,⁹ nepopírá tím rozdělení Východu a Západu jako historicky zakotvené přítomné skutečnosti. Pro Dvorníka je toto rozdělení jen nový důvod znovu se k problému vrátit a prozkoumat onu historickou rovinu, která zjevně neodpovídá vyznávané dogmatické pravdě. Zde zjevně pokračuje v duchu badatelského přístupu svých předchůdců J. H. Newmana, A. Gratieuxe a především abbé Fernanda Portala.¹⁰

Tato dogmatická pevnost, kterou Dvorník zastával, nebyla pevností ideologickou. Znalost historické podmíněnosti dogmatických vyjádření jej nepřivedla k laciné relativizaci poznání teologického, které se opírá o dogma jako skutečnost zjevení. Světlo víry bylo pro něj součástí jeho osoby. Bylo to i proto, že životní úděl tohoto kritického, kompetentního a po stránce metodologické mimořádně vybaveného vědce mu daroval zralost, která zahrnovala kulturu osobní modlitby, hodnotné vnitřní postoje a prožívání všech věcí s církví modlící se, milující a živoucí. Byl totiž jejím skutečným živým údem.

Dvorník byl přitahován tím, co Yves Congar v předmluvě k jeho životnímu dílu *Fotiovo schizma. Historie a legenda* nazývá *ekumenickou magnetizací*.¹¹ Ve svém vhledu do dějinných momentů zahrnoval uvědomění si a zhodnocení naší vlastní situace rozdělení. Jako historika jej fascinovala především konkrétní podoba tradování a směřování důsledků historického dění. Zároveň uchovával dogmatické poznání pravdy o církvi (například papežského primátu) v dynamice vztahu mezi poznávaným a poznávajícím. Historické poznání se stalo pro něj příležitostí vyjasnit tento vztah v jeho historické relevanci (historická pravda) a v jeho stále zaměřenosti na Boha (pravda dogmatu). Byl přesvědčen, že rozdělení křesťanů je důsledkem lidské slabosti, iluzí a omylu, ne že by Bůh svět

⁹ Francis DVORNIK, *Byzance et la primauté romaine*, Paris: Cerf, 1964, s. 16.

¹⁰ Hyppolite HEMMER, *Monsieur Portal, prêtre de la mission: 1885–1926*, Paris: Bloud et Gay, 1947, s. 164–169; NĚMEC, *František Dvorník – mistr historické syntézy*, s. 21–31; VAVŘÍNEK, „Francis Dvorník – a World-Renowned Byzantinist,“ s. 8–9.

¹¹ Yves M. CONGAR, „Předmluva,“ in František DVORNIK, *Fotiovo schizma. Historie a legenda*, Olomouc: Refugium, 2008, s. 5–14, zde s. 6.

opustil. Předjímal již před koncilem základní ekumenická axiomata, která Druhý vatikánský koncil vtělil do konceptu *hierarchie pravd*¹², do klíčového východiska ekleziologie (pochopení vztahu jediné Kristovy církve „na zemi ustanovené a uspořádané“¹³ v katolické církve skrze výraz *subsistit in*¹⁴), do nově formulované úcty k jiným náboženským tradicím¹⁵ a náboženské svobodě¹⁶ jako svébytným hodnotám, které je třeba hájit. Tím nově objasnil z jiného zorného úhlu to, co bylo dáno až do 50. let jako závazná směrnice katolického vztahu k ekumenickému hnutí encyklikou papeže Pia XI. ze dne 6. ledna 1928 *Mortalium animos*¹⁷, ve které se setkáváme s velmi příkrými výroky ohledně ekumenického hnutí.¹⁸ Můžeme shrnout ekumenickou pozici Dvorníka takto: Dogmatická průzračnost vidění mu nebránila v úsilí předkládat novou šíři a hloubku historických informací a maximální objektivnost s dobře promyšleným záměrem. Bylo to možné proto, že měl značnou statečnost otevřít současné vědomí křesťanstva zkoumavému duchu, který hledá jednotu křesťanů.

2. PROTOEKUMENICKÝ CHARAKTER VELEHRADSKÉHO UNIONISMU

Když jsme se pokusili předběžně načrtnout v několika stručných bodech, v čem spočívá Dvorníkův přístup k ekumenickým otázkám, můžeme postoupit k tvrzení, které je ústředním tématem této stručné studie: Objasnit tento nepřehlédnutelný rys Dvorníkovy badatelské práce je možné, mimo jiné, i studiem protoekumenického charakteru velehradského unionismu.¹⁹ Stal se východiskem postupného zrání Dvorníkovy

¹² UR 11.

¹³ LG 8.

¹⁴ K celé problematice srov. Alexandra von TEUFFENBACH, *Die Bedeutung des subsistit in* (LG 8). *Zum selbstverständnis der katholische Kirche*, München: Herbert Utz Verlag – Wissenschaft, 2002; Pavel AMBROS, „Od ekumenické spolupráce k ekumenické pastoraci? Význam subsistit in (LG 8) pro praxi církve,“ in *Fórum pastorálních teologů VI. Pastorační situace jako výzva k ekumenismu*, Olomouc: Refugium, 2007, s. 187–205.

¹⁵ NAe, 1.

¹⁶ DH 2.

¹⁷ PIUS XI., *Mortalium animos*, in AAS, 20 (1928), s. 5–16.

¹⁸ Srov. Robert SVATOŇ, *Duchovní cesty českého ekumenismu. Minulost, přítomnost a perspektivy*, Olomouc: Refugium, 2014, s. 165–173.

¹⁹ K tomuto pojmu srov. Pavel AMBROS, „Protoekumenický charakter velehradské cyrilometodějské tradice v pojetí Adolfa Špaldáka. Příspěvek k formování české eku-

ekumenické metody uplatněné v jeho historických pracích. Metodou myslíme *normativní soustavy opakujících se a vzájemně propojených postupů*, přičemž *výsledky zkoumání jsou kumulativní a progresivní*. „Nové hypotézy a teorie nevyjadřují pouze nový vhled a pochopení, nýbrž také to, co bylo platné v tom předchozím; tím je dán metodě její kumulativní ráz a tím se tvoří rozumné důvody toho, že my, byť jsme vždy značně vzdáleni od cíle určitého úplného vysvětlení všech jevů, přece jsme to my, kdo jsme mu bliž,“²⁰ říká Bernard Lonergan.

Pod pojmem protoekumenický charakter rozumíme metodu vlastní hnutí církví o jednotu, která je však používána v ekleziologických modelech, jimž chybí principy katolického pojetí obnovení jednoty mezi křesťany nebo je vylučují, jak byly definovány Druhým vatikánským koncilem.²¹ Tím chceme říci, že velehradský unionismus z hlediska metody měl ekumenické rysy, které však v tehdejšímu modelu dobové ekleziologie neumožňovaly jednotu církve dovršit. Tento vnitřní rozpor velehradského unionismu byl v Dvorníkově díle přítomen jako stále přítomný důsledek historického dění, který zkoumal v komplexitě vztahů křesťanského Západu a Východu jako jeden tematizovaný celek. Dvorník si položil základní otázku: Čím přispět k překonání tohoto rozdělení? Inspirací se pro něj stalo to, že i velehradský unionismus byl vážně míněný pokus čelit důsledkům předávání nepřesných a polemicky zaměřených interpretací třemi způsoby: a) růstem informovanosti, která zahrnuje i prvek osobního setkání a pozitivní propagace, b) překonáváním psychologických bariér jejich pochopením a objasněním, c) badatelskou solidností v metodě i prezentaci výsledků historického i teologického zkoumání. Ve všech těchto třech způsobech byl Dvorníkův přínos podstatný.

Konečným cílem velehradského unionismu nebyla doktrinální konvergence, souznění, shoda nebo rovnost mezi partnery dialogu (přiblížení nauky jednotlivých církevních společenství tvořící teologický konsenzus), nýbrž skutečná realizace touhy po jednotě víry a mravů uchováající rozdílnost církevních tradic.²² Tento přístup byl vyjádřením

---

menické teologie první poloviny 20. stol.,“ in *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*, ed. Marek Junek, Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, 2013, s. 137–152.

²⁰ Bernard LONERGAN, *Method in Theology*, New York: Herder and Herder, 1972, s. 5.

²¹ Souhrnně srov. KKC, 817–822.

²² Srov. Leonard GÓRKA, *Dziedzictwo ojców. Ekumeniczny charakter tradycji welehradzkiej*, Warszawa: Verbinum, 1995.

hluboké výchozí jednoty (a profound underlying harmony²³) na jedné straně a plné jednoty církví, v níž je možné společně sdílet eucharistii v pravdě a lásce, na straně druhé (*full communion*). Stojanem nově definovaný program unionistické praxe byl zcela v duchu ekleziologického modelu jednoty založené na návratu ostatních nekatolických křesťanů (církví) do katolické církve (k Petrovu stolci).²⁴ Celá práce *Apoštolátu svatých Cyrila a Metoděje* spočívala v sílící myšlence katolické obnovy druhé poloviny 19. století.²⁵ Stojan ji definoval jako „stálé organizování obětavosti k zachování, obživení a rozšíření svaté víry katolické a apoštolské, kterou sv. Cyril a Metoděj u Slovanů zaštlpil, od kteréž se pak většina odtrhla“.²⁶ Protoekumenický charakter velehradského unionismu byl unijními kongresy a *Akademii velehradskou* s jejími *Acta academiae Velehradensis* vnesen na pole světové katolické teologie. I díky jim se stala metoda hledání jednoty vážným teologickým tématem.²⁷

3. FRANTIŠEK DVORNÍK A PROTOEKUMENICKÝ CHARAKTER VELEHRADSKÉHO UNIONISMU

Duchovní, akademická a kulturní formace Františka Dvorníka, která je spojená velmi těsně s druhou generací velehradského hnutí, zůstala trvale přítomná v jeho životě i badatelském úsilí. Když v roce 1904 nastoupil do arcibiskupského gymnázia v Kroměříži, které jeho zakladatel kardinál Bedřich Eugen z Fürstenberka († 1892) zasvětil a doporučil ochraně sv. Cyrila a Metoděje, unionistické hnutí již velmi silně ovlivňovalo formaci a vzdělávání nastupující kněžské generace.²⁸ Vysvětlení

²³ „ARCIC's Clarifications of Certain Aspects of the Agreed Statements on Eucharist and Ministry,“ *Information Service* 87, č. 4 (1994): 242; srov. KKC, 835.

²⁴ Nejnověji srov. Robert L. WILKEN, *The First Thousand Years: A Global History of Christianity*, New Haven; London: Yale U. Press, 2012.

²⁵ Tomáš ŠPIDLÍK, „Die slawische Spiritualität in der heutigen Zeit,“ *Geist und Leben* 60 (1987): 436–450.

²⁶ František ČINEK, *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*, Olomouc: Lidové knihkupectví a nakladatelství, 1936, s. 409.

²⁷ Srov. Pavel AMBROS, „La tradizione cirillometodiana – un'idea nazionale, politica o religiosa?“ in *Studi cirillometodiani: nel 1150o anniversario della missione tra gli Slavi dei santi Cirillo e Metodio. Fonti e studi. Accademia Ambrosiana. Classe di slavistica*, ed. Krassimir Stantchev – Giorgio Ziffer, 22, Milano: Biblioteca Ambrosiana, 2015, s. 1–20.

²⁸ Srov. Jan VYCHODIL, *Popis velehradských památek*, Velehrad: Nakladatelství M. Melichárka, 1925, s. 121–122.

systematické obnovy cyrilometodějské tradice Fürstenbergovy je třeba hledat v duchovním zaměření tehdejší církve vůbec. Úkoly, které vytkl církvi papež Pius IX., rozhodně ovlivnily i podobu Fürstenbergovy péče o svěřenou diecézi v letech 1861–1892. Snaha o nový *rozkvět úcty ke svět-cům* je charakteristickou známkou tohoto papeže i olomouckého arcibiskupa. Proto si umínal dosáhnout co nejdříve blahořečení olomouckého mučedníka Jana Sarkandra²⁹ a pozvednout i starý kult moravských patronů sv. Cyrila a Metoděje získáním jejich ostatků v Římě. V tom následoval některé své předchůdce na Metodějově stolci. Byl to právě on, kdo financoval vykopávky u sv. Klimenta v Římě. Jeho zásluhou se začal slavit svátek sv. Cyrila a Metoděje 5. července.³⁰ Především však povolal do kněžského semináře osobnosti spojené s cyrilometodějským hnutím. Byl to Tomáš Bečák († 1855), kterého nový arcibiskup povolal za představeného semináře a který vtiskl semináři cyrilometodějský ráz.³¹ *Pietas austriaca* v sobě nesla i tento rys adaptace na zemskou zbožnost jednotlivých částí monarchie.³²

Rozhodujícím se však pro další rozvoj velehradského unionismu v éře Antonína Cyrila Stojana stal *katolický slavismus* jako politicko-náboženská doktrína papeže Lva XIII. (1878–1903) vůči slovanskému světu. Jeho okružním listem *Grande munus* (1880) se kult sv. Cyrila a Metoděje rozšiřuje v celé katolické církvi, navíc se zdůrazňuje katolicita této tradice a silná podpora unionismu. Byla v něm navíc pro katolické Slovany silně zdůrazněna misijní myšlenka. Územím těchto misí se stal slovanský Východ se změněnými hranicemi, které přinesly politické události 19. století. S přesouváním hranic ve prospěch carského Ruska

²⁹ K obtížným okolnostem srov. Jan TENORA – Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Bl. Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení*, Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1920, s. 625–634.

³⁰ Srov. Vojtěch TKADLČÍK, „Pátý červenec,“ *Katolické noviny* 28/27, 4. 7. 1976, s. 1,3; Vojtěch TKADLČÍK, „Pátý červenec,“ *Katolické noviny* 28/28, 11. 7. 1976, s. 5 (k tomu srov. Státní archiv Opava, pobočka v Olomouci, Ordinariátní archiv, sign. A14, kart. 683); Jiří Maria VESELÝ, *Svatoklimentský listář. Cyrilometodějské dílo v pramenech o svatoklimentském probostství*, Staré Město; Veligrad, 1963, s. 60–61; Joannes ANDREJEV, „Zmínky na Cyrillo-metodějský rok 1863,“ *Sborník velehradský* 4 (1885): 100; k hlubšímu pozadí srov. Simona JEMELKOVÁ, *Mezi východem a západem. Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí*, Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2013.

³¹ Srov. Pavel VYCHODIL, *Z doby Sušilovy. Sbírká dopisů*, Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1917, s. 163–164.

³² Srov. Anna CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc: Refugium, 2013; srov. recenzi Michala Černého in *Český časopis historický* 2 (2015): 581–582.

katolíci latinského i východního obřadu začínali být ohroženi a vznikaly nové praktické problémy, které se na těchto územích musely řešit. V Moskvě byl vypracován plán, který měl tři hlavní body: 1) zrušit řád baziliánů, 2) označovat unii za národní zradu (fakticky se to opíralo o popolšťování), 3) na latinská biskupství dosadit biskupy ochotné spolupracovat (Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz, 1731–1826). V druhé polovině 19. století docházelo rovněž k intenzivnímu proselytismu ze strany Ruské pravoslavné církve.³³ Katolíci na Západě si začínají uvědomovat, že musí pro východní katolíky něco udělat. Jejich program byl formulován kardinálem Eduardem H. Howardem (1829–1892) ve třech bodech: 1) podpořit úsilí o jednotu východních a západních Slovanů prostřednictvím úcty k apoštolům Slovanů sv. Cyrilu a Metoději; 2) zřídit papežský ústav pro studenty bohosloví ze všech slovanských zemí; 3) zřídit zvláštní oddělení při Kongregaci pro šíření víry s názvem *Misie sv. Cyrila a Metoděje*.³⁴

Geografická perspektiva se natolik rozšířila, že přetvořila v masovém měřítku náhled českých a moravských katolíků bezprostředním stykem s Východem, který jim byl papežem svěřen. S tím se zcela nově rozšířil teologický obzor katolických teologů v českých zemích. Z misijní myšlenky se rodila vize jednoty v duchu dobového náhledu na církev. V něm byl zakotven i unionismus jako cíl, bezprostřední dialog jako metoda. Hlavní Stojanovou zásluhou bylo, že toto pověření zpečetěné historickým setkáním s haličským metropolitou Andrejem Šeptickým (1865–1944) převedl rizikem *panslavismu* a *austroslavismu*, navíc značné podezřívavosti, ba i nepřízně, a dokonce i policejní represe ze strany vídeňské vlády.³⁵ Ale i pozice Svatého stolce byla značně opatrná v souvis-

³³ Například přísaha poddanství ruskému carství byla spojena pro katolíky se zřeknutím se poslušnosti římskému papeži a přijetím pravoslaví. Podle carského zákona ze dne 15. 5. 1893 imigranti nemohli vlastnit a najímat půdu bez přijetí pravoslaví (srov. Antonín ROBEK, „K problematice českého vystěhovalectví do Ruska v druhé polovině 19. století,“ in *Češi v cizině* 2, Praha: ÚEF ČSAV, 1987, s. 64–97; Antonín ROBEK, „K problematice českého vystěhovalectví do Ruska v druhé polovině 19. století,“ in *Češi v cizině* 3, Praha: ÚEF ČSAV, 1988, s. 4–20).

³⁴ Srv. Euboslav HROMJÁK, „Il movimento slavo e le origini del Bohemicum,“ in *Dal Bohemicum al Nepomuceno. La cultura ceca e la formazione sacerdotale in un contesto di scontri nazionalisti e di coesistenza*, ed. Tomáš Parma, Roma; Olomouc: Univerzita Palackého, 2011, s. 17.

³⁵ Bohumil ZLÁMAL, „Jubilejní rok ve světle rakouského zpravodajství,“ *ACM* 26, č. 12 (1935): 378–381.

losti s modernismem.³⁶ Protichůdné politické ambice, stejně jako různé podoby *novoslovanství* byly průvodními znaky třibení cyrilometodějské tradice, ne však rysem, který by určoval vlastní program velehradského unionismu. Podobná napětí Dvorník prožíval ihned po svém vstupu do kněžského semináře, v prvních letech své kněžské pastorační práce během první světové války i v době druhé světové války a během komunismu.

Že se mladý talentovaný kněz dostal do samého středu velehradského hnutí, můžeme vyvodit i z krátké zprávy, že poté, co bylo pro české země schváleno privilegium sloužit o některých svátcích latinský rítus v církevní slovanštině, ji „vedl poprvé na Velehrad samotný dr. Vajs společně s F. Dvorníkem, J. Vašicou a A. C. Stojanem dne 4. července 1920“.³⁷ Hned poté Dvorník odchází na svá studia do Paříže. Svoji francouzskou misi chápe i jako intenzivní práci pro věc velehradského unionismu. Ještě z jeho korespondence před IV. unijním sjezdem je patrné nadšené nasazení. Ale i jistá rezervovanost k domácímu prostředí. Ve svém dopise ze dne 6. července 1924 píše: „Velice mne mrzí, že na mou přednášku nebyl vzat žádný zřetel. Nabídl jsem své služby a přípravný výbor měl sám určit přesně přednášky, protože jen on byl oprávněn stanovit program a všechny podrobnosti. Byl jsem toho mínění, že přednáška byla určena tak, jak bylo psáno ve zprávě přípravné schůze únorové. Ostatně ani jeden kněz z naší diecéze není na programu, jako bychom si tím dali sami vysvědčení, že nemáme v diecézi nikoho, jenž by toho byl schopen. Lituji velice, že s mou přednáškou to tak dopadlo, ale nemohu však nic říci neznaje důvodů ani okolností. To si však nech pro sebe. Já budu mít ještě dosti příležitostí uplatnit se v práci.“³⁸ I tyto drobné příběhy vysvětlují, co jeho životopisec Ludvík Němec má na mysli, když hovoří o tom, že „musíme objasnit evidentní rozpor mezi Dvorníkovým mladičským a pozdějším zralým a erudovaným pohledem na církevní jednotu“.³⁹

³⁶ Celou tuto atmosféru dobře vykresluje dvě dobová svědectví: Max de SAXE, „Pensées sur l'union des Églises,“ *Roma e l'Oriente* 1, č. 1 (1910–1911): 13–29; „List otce Leonida Fedorova metropolitu Andrejovi (Šeptickému) s popisem III. velehradského kongresu ze dne 18. srpna 1911,“ in *Fórum Velehrad I. Communio ecclesiarum – očistění paměti*, ed. Pavel Ambros, Olomouc: Refugium, 2007, s. 382–393.

³⁷ *Velehradské zprávy* 3 (1920): 3.

³⁸ „Dopis Františka Dvorníka Josefu Vajsovi,“ Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Olomouc, fond Apoštolát Cyrila a Metoděje v Olomouci, č. 701/1924.

³⁹ NĚMEC, *František Dvorník – mistr historické syntézy*, s. 21.

Pro Dvorníka bylo studium politické vědy a byzantologie spojeno s pobytem v domě vedeném abbé Ferdinandem Portalem († 1926). Zde se dostal do samého centra rozhovorů katolíků, anglikánů i pravoslavných. Zde je možné odkázat na Ludvíka Němce, který atmosféru, jednotlivé aktéry i podobu rozhovorů popisuje.⁴⁰ Pro Dvorníka to byla vynikající škola, jak poznat zákulisí *Rozhovorů v Mechelen (Conversations de Malines)*⁴¹, co znamená rozlišit oficiální a neoficiální rovinu rozhovorů, váhu pragmatických úvah, nacházení postupů při překonávání psychologických bariér v samotném jednání tváří v tvář i možnosti církevní diplomacie.⁴² Zde se dostalo Dvorníkovi možnosti překročit omezení, které velehradský unionismus v sobě obsahoval. První skutečný ekumenický krok vpřed je možné najít tam, kde musíme odložit svá vlastní omezení a zkusit se podívat na sebe tak, jak nás vidí druhí. Dvorník se zařadil mezi ty ekumenicky založené katolické teology a historiky, jako byli Yves Congar, Robert B. Eno, Robert Murray, Jean-Marie Roger Tillard, kteří svými studiemi poukazovali na problematické aspekty katolického vnímání dopadů dějinných událostí a otevřeli cestu k potřebné změně vnímání, argumentace a terminologie. Pro Dvorníka se proto otevřela kulturní poslání zprostředkovat tyto podněty českému prostředí,⁴³ objasnit podstatu této misie,⁴⁴ ale rovněž i vnášet pohled české teologie způsobem, který tak zřetelně uchovával hlubokou stopu velehradského unionismu v jeho životě. Vyjadřuje to snad nejlépe krátký zápis z jeho deníku, jímž vyjadřuje své přesvědčení, že velehradské unionistické

⁴⁰ Tamtéž, s. 21–32.

⁴¹ *The Conversations at Malines, 1921–1925*, ed. Charles Lindley Wood Halifax, London: Allan & Co., 1930.

⁴² Srov. Bernard PAWLEY, *Rome and Canterbury through four centuries. A study of the relations between the Church of Rome and the Anglican Churches 1530–1973*, Oxford: Mowbrays, 1974, s. 284–297; R. J. LAHEY, „The Origins and Approval of the Malines Conversations,” *Church History* 43, č. 3 (1974): 366–384.

⁴³ František DVORNÍK, „Kardinál Mercier a sjednocení církví,” [Paříž, dne 8. února 1924], in *Lidové listy*, 13. 2. 1924, s. 1 a mnoho dalších příspěvků, které zde publikoval do konce roku 1922. „Na konci roku 1922 bychom mezi externisty listu našli například také historika Františka Dvorníka,” (Pavel MAREK – Miloš TRAPL, *Mons. František Světlík (1875–1949). Nástin života a díla katolického politika a novináře*, Rosice u Brna: Gloria, 2001, s. 58).

⁴⁴ Francis DVORNÍK, *Le Cercle d'études catholiques pour l'Union des Églises*, Paris: Amitiés catholiques, 1925.

sjezdy představují významný příspěvek k řešení problémů spojených se znovusjednocením církví.⁴⁵ Svůj ideál vyjádřil ve svém deníku: „Chci se docela onomu velkému úkolu věnovat, chci náležet jen duším, pracovat pro spásu a velikost Slovanstva, šířit mezi nimi známost a lásku ku svaté církvi.“⁴⁶ Tuto cestu, přes všechny životní obtíže, nikdy neopustil, podobně jako se nikdy nepřestal hlásit ke svému rodnému kraji pod Svatým Hostýnem. Odměnou mu bylo to, že mohl dne 4. 11. 1975 zde zemřít.⁴⁷ Jeho poslední rukopis, nedokončená monografie *Conflict between sacerdotium and imperium in the Middle Ages. East and West*⁴⁸, byl přece jen vydán. Zde nachází semeno velehradského hnutí jeden ze svých zralých plodů.

Velehrad Unionism and Its Place in the Ecumenic Efforts of Francis Dvorník

Keywords: Velehrad Unionism; Ecumenical Movement; John Paul II; St. Cyril and St. Methodius; Principal of Accommodation; Catholic Slavism; Leo XIII; Francis Dvorník

Abstract: The most significant figure in the history of Czech Byzantine studies was Francis Dvorník. He was convinced that the principal of accommodation outweighed the principle of apostolic succession in the East, this being a theological, dogmatic concept that refers to the foundation of the Church by Christ. This study distinguishes Dvorník's ecumenical position from the proto-ecumenical character of Velehrad Unionism. Under the term proto-ecumenical character we understand a method relevant to the ecumenical movement which is, however, used in the ecclesiological models that are still missing the prin-

⁴⁵ Srov. Francis DVORNIK, „The History of the Velehrad Unionistic Congresses: (Excerpts only),“ in *Proceedings of the First Unionistic Congress. September 28, 1956 to September 30, 1956*, Lisle: St. Procopius Abbey, 1956, s. 39; Felix MIKULA, „Unionistické kongresy,“ in *Nový svět* (1956): 3.

⁴⁶ Citováno dle Aleš ZAHRADNÍK, *František Dvorník (1893–1975). Život kněze, politika a vědce*, diplomová práce, Olomouc: FF UP, 1998, s. 17.

⁴⁷ Srov. Pavel AMBROS, „Cyrilometodějské dědictví v pohledu Bohumila Zlámala jako epochální kulturní fenomén,“ in Bohumil ZLÁMAL, *Galerie cyrilometodějských pracovníků nové doby*, Olomouc: Refugium, 2013, s. 9–16; Vladimír VAVŘÍNEK, *František Dvorník*, Praha: Středisko společných činností AV ČR, 2016 (Edice *Věda kolem nás*, 46).

⁴⁸ Francis DVORNIK, „Conflict between sacerdotium and imperium in the Middle Ages. East and West,“ in *Homage to Francis Dvorník. Byzantinoslavica, LXXVI/3 – Supplementum*, ed. Vladimír Vavřínek – Petra Melichar – Martina Čechová, Prague: Slovanský ústav AV ČR, 2018, s. 3–176.

ciples of the Catholic understanding of the restoration of unity among all Christians as defined by the Second Vatican Council.

prof. Pavel Ambros, Th.D.
Katedra pastorální a spirituální teologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
pavel.ambros@upol.cz